

засуджених у Норвегії до арешту вживали наркотики або психотропні речовини. У США 85% засуджених мають симптомокомплекс токсикоманії. Ці висновки підтверджуються також іншими дослідженнями (M.-L. Amundsen, 2011; E. Dyb & K. Johannessen, 2013).

Стійкі дані свідчать про те, що люди з діагнозом «шизофренія» частіше стають жертвами злочинів із застосуванням насильства у 14 разів частіше, ніж виконавцями (J. S. Brekke, 2002; P. B. Fitzgerald et al, 2005).

Список використаних джерел

1. Homicide and major mental disorders: a 25 year study / H. Schanda, G. Knecht, D. Schreiner et al. // Acta Psychiatrica Scandinavica. – 2004. – No. 110. – Pp. 98–107.
2. Vevera J. Violent behaviour in schizophrenia. Retrospective study of four independent samples from Prague, 1949 to 2000 / J. Vevera, A. Hubbard // British Journal of Psychiatry. – 2005. – No. 187. – Pp. 426–430.
3. Fazel S. Services mental disorder in 23,000 prisoners. A systematic review of 62 surveys / S. Fazel, J. Danesh // Lancet. – 2002. – No. 359. – Pp. 545–550.

Одержано 11.02.2016

Рассматриваются проблемы преступности среди лиц с психическими девиациями и асоциальное поведение людей с психическими расстройствами. Роль психических расстройств в этиопатогенезе преступного поведения.

Ключевые слова: психопатология, преступность, психические расстройства.

The article deals with the problem of criminality among persons with mental deviations and antisocial behavior of people with mental disorders. The role of mental disorders in etiopathogenesis of criminal behavior.

Keywords: psychopathology, crime, mental disorders.

УДК 159.92

Павло Валентинович МАКАРЕНКО,

кандидат психологічних наук, доцент,
заступник декана з навчально-методичної роботи факультету № 4 (кіберполіції)
Харківського національного університету внутрішніх справ

ПСИХОЛОГІЧНА НАДІЙНІСТЬ ПЕРСОНАЛУ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Розглянуто теоретичні аспекти проблеми психологічної надійності професійної діяльності людини. Окреслено складові психологічної надійності персоналу ОВС. Встановлено, що професійно-психологічна надійність – це процесуальна (поміхостійкість, стабільність, опірність) та результативна (те ж саме протягом тривалого часу) характеристика професійної діяльності, в основі якої лежать певні психічні процеси та особистісні якості. Запропоновано шляхи підвищення професійно-психологічної надійності персоналу органів внутрішніх справ.

Ключові слова: професійна психологічна надійність, працівники органів внутрішніх справ, психологічна готовність, психологічна адаптація.

Професійна надійність працівників органів внутрішніх справ, зокрема її психологічні аспекти, є предметом дослідження юридичної психології (О. М. Бандурка, В. І. Барко, В. О. Лефтеров, О. М. Столяренко, О. В. Землянська, С. П. Бочарова, О. В. Тімченко, О. М. Цільмак, С. І. Яковенко, В. О. Криволапчук та ін.), в аспектах надійності управлінської діяльності керівників, формування надійності

© Макаренко П. В., 2016

200

в ході професійної підготовки особового складу, відбору кадрів, виконання завдань в складних і екстремальних умовах діяльності.

Визначено, що специфіка поліцейської діяльності зумовлює різноманітні психологічні феномени «неадекватного захисту» від її здійснення: професійні деформації, деструкції, вигорання, зриви надійності тощо. Часто у працівників спостерігаються професіогенні розлади особистості та відхилення поведінки: невротичні, соціально-стресові, постстресові, соматоформні, психосоматичні, девіантна та делінквентна поведінка у різних її формах і проявах. Ці феномени розглядаються як прояви професійної ненадійності, тому що тягнуть за собою різноманітні негативні наслідки від звільнення працівників до їх травмування та незворотних втрат.

Дослідники, наприклад М.А. Беребін та І.Ю. Григор'єва відмічають, що зриви професійної діяльності та вказані розлади психологічної адаптації виявляються причинно-наслідково «закільцьованими», порушення професійного функціонування призводять до появи розладів психологічної адаптації, які поглиблюють наявні проблеми у професійній діяльності [2].

Складові професійної психологічної надійності запропоновані, наприклад у докторському дисертаційному дослідженні В. О. Криволапчука [3].

– мотиваційна (налаштованість працівника на виконання професійних дій, мотивація дотримання і захисту закону та службової дисципліни, відповідальність за правомірність та обґрунтованість професійної діяльності);

– когнітивна (відображення професійної реальності, усвідомлення себе в професії, її основу складають спеціальні знання);

– емоційно-вольова (ставлення до професійної діяльності, до окремих значимих якостей своєї особистості з урахуванням актуальних потреб та мотивів; представлено у вигляді професійних інтересів, самооцінки та самовідношення, емоційної стійкості та емпатії).

Власне надійність особового складу ОВС О. М. Цільмак та С. І. Яковенко визначили як здатність і готовність працівників якісно і безпомилково виконувати службові обов'язки у відповідності до вимог діючого законодавства, присяги, норм службової дисципліни і корпоративної культури, дотримуватись стандартів професійної діяльності та етики, плідно працювати у злагоді з колегами, не дивлячись на труднощі та провокаційні дії з боку зловмисників [7].

Здається можливим розглядати надійність одночасно як процесуальну (стабільність як поміхостійкість, саморегуляція) та результативну (стабільність показників діяльності протягом тривалого часу) характеристику відносно професійної діяльності. Питання збереження надійності виявляється тісно пов'язаним із функціональним станом організму та готовністю до виконання діяльності. Людина, діючи у складних умовах, повинна зберігати стан працездатності, протистояти перенапруженням, тобто частково відновлювати функції різних систем організму за рахунок їх компенсації іншими системами, тобто залучаючи функціональні резерви. Те ж саме відбувається і при погляді на професійну діяльність в континуумі місяців-років, і в межах часів-днів.

При цьому, як вказує Г. Б. Леонова, діяльність в оптимальних умовах майже завжди виявляється надійною, тобто точною і безпомилковою [4]. Розглядаючи професійну діяльність в часовому континуумі «часів – днів», видно що зона прояву психологічної надійності – при виникненні у діяльності поміх (перешкод) чи при зміні умов убик екстремальності. Важливо розуміти, що екстремальні умови в цьому контексті – не тільки крайнощі (збройне протистояння, стихійне лихо тощо). Вся сукупність умов діяльності в своєму середньому значенні складають оптимум, а навіть їх незначні зміни, чи поява неочікуваної змінної, що починають усвідомлюватись як дискомфорт, зумовлюють зсув сприйняття ситуації убик екстремальності.

201

Можна окреслити два способи адаптації до ситуацій різної складності, які виникають у професійній діяльності: це зміна самої ситуації (активний шлях) чи зміна ставлення працівника до неї (пасивний шлях). За звичайних умов адаптація спрямована на мінімізацію витрат ресурсів організму (матеріальних, енергетичних та інформаційних), однак існують і виключення, за яких людина діє з великими втратами. За це «відповідають» надмірна мотивація (бажання досягти цілі будь-що), вольові якості та цінності. Надійність тут може виражатись в тому числі у правильному обранні способу адаптації, тобто у безпомилковій когнітивній оцінці працівником змінених умов діяльності та обранні адекватного способу адаптації (бездіяльність чи дії, і якщо дії, то які саме призведуть до бажаного результату – адаптованості). На це впливають, в тому числі досвід попередньої діяльності (знання, вміння, навички, звички тощо), поточний стан працівника та його мотивація (цілі).

В ході адаптації відбувається співвіднесення зовнішніх умов діяльності із внутрішніми характеристиками, що переживається як певний психічний стан чи його зміна (самий простий варіант: задоволення чи ні), а на когнітивному рівні – оцінка перешкод чи труднощів, та міри необхідної для їх подолання мобілізації (напруження). Тут може відбуватись як оптимальна оцінка власних можливостей, так і їх недооцінка / переоцінка, що призведе до помилкової мобілізації (надмірної чи недостатньої), яка не відповідає вимогам ситуації, і буде виражатись у помилках чи зривах діяльності.

Якщо знов змінити ракурс в часовому континуумі до «місяців – років», вказані міркування не втрачають сенсу. В якості поміх та перешкод тут будуть виступати тривалі несприятливі умови праці (наприклад, тривала відсутність вихідних), поява та тривале існування «нових» умов, до яких працівник не зміг адаптуватись (наприклад, додаткові вимоги до професіоналізму чи зміна нормативних регулюючих актів); зміна ставлення до професійної діяльності чи себе самого (професійна деформація); навіть більш глобальні суспільні трансформації (наприклад, зміна ставлення населення до поліції) тощо.

З цього випливає два шляхи формування надійності:

1. Тренування готовності до дій в ускладнених умовах, тобто зниження їх екстремальності. Готовність в такому контексті – фактично здатність швидко мобілізувати додаткові резерви психіки для адекватних дій у змінених умовах чи протистояння перешкодам. Вона базується на вольових якостях (впевненість у спроможності досягти цілі) та швидкій когнітивній обробці ситуацій діяльності, перетворення їх зі «складних» (екстремальних) на «прості», в яких працівник знає як себе поводити. Цей шлях – відпрацювання та тренування окремих дій в конкретних умовах, які будуть частково повторюватись в різноманітних ситуаціях. Наприклад – затримання особи із застосуванням зброї чи спеціальних засобів, зупинка транспортного засобу тощо. Крім того – це тренування самоконтролю як здатності до самоуправління психічним станом.

2. Управління умовами діяльності, тобто збереження оптимального фону для неї. Цей шлях полягає у підтримці стабільного рівня працездатності, який не потребує від працівника додаткових зусиль для адаптації до змін. Мова може йти, навпаки, про адаптацію до монотонії, пересичення, втоми, тобто «прогнозованих» психічних станів, які виникають в оптимальних, звичних умовах. Тут велику роль відіграє підтримка не тільки стану працівника, а і його мотивації до виконання стабільної одноманітної діяльності.

Очевидно, що професійну поліцейську діяльність за своїми характеристиками майже неможливо алгоритмізувати, тобто передбачити можливий діапазон коливання умов для різних ситуацій, так і взагалі скласти вичерпний список таких ситуацій. Тому формування надійності персоналу можливо переважно за першим напрямком. Але і другий шлях здається нам важливим, з огляду на чисельні «штабні» професії в органах внутрішніх справ.

Список використаних джерел

1. Вассерман Л. И. Медицинская психодиагностика: теория, практика и обучение / Л. И. Вассерман, О. Ю. Щелкова. – М. : Академия, 2003. – 736 с.
2. Клинико-психодиагностические основания оценки и прогноза риска нарушений психической адаптации и профессиональной надежности сотрудников правоохранительных органов / М. А. Бербин, И. Ю. Григорьева // Вестник ЮУрГУ. – 2011. – № 29. – С. 58–69.
3. Криволапчук В. А. Концептуальные подходы к разработке программы формирования профессиональной психологической надежности сотрудников криминальной милиции МВД Украины / В. А. Криволапчук // Психопедагогика в правоохранительных органах. – 2013. – № 3 (54). – С. 63–67.
4. Леонова А. Б. Психодиагностика функциональных состояний / А. Б. Леонова. – М. : МГУ, 1984. – 200 с.
5. Личностные и когнитивные аспекты саморегуляции деятельности человека / под ред. В. И. Моросановой. – М. : ПИ РАО, 2006. – 320 с.
6. Небылицын В. Д. Надежность работы оператора в сложной системе управления / В. Д. Небылицын // Инженерная психология. – М., 1964. – С. 358–367.
7. Цильмак А. Н. Социально-правовая надежность персонала ОВД как основа эффективной профессиональной деятельности / А. Н. Цильмак, С. И. Яковенко // Наука и образование. – 2010. – № 4–5. – С. 59–62.

Одержано 24.02.2016

Рассмотрены теоретические аспекты проблемы психологической надежности профессиональной деятельности человека. Очерчены составляющие психологической надежности персонала ОВД. Определено, что профессионально-психологическая надежность – это процессуальная (помехоустойчивость, стабильность, сопротивляемость) и результативная (то же на протяжении длительного времени) характеристики профессиональной деятельности, в основе которой лежат определенные психические процессы и личностные качества. Предложены пути повышения профессионально-психологической надежности персонала органов внутренних дел.

Ключевые слова: профессиональная психологическая надежность, сотрудники органов внутренних дел, психологическая готовность, психологическая адаптация.

The theoretical aspects of psychological reliability of professional activities of human are reviewed. Outlined psychological components of police personnel reliability. Established that vocational and psychological reliability – a procedural (stability, resistance) and productive (the same for a long time) characteristics of professional activity, which is based on certain mental processes and personal qualities. There ways of improving vocational and psychological personnel reliability of the MIA body personnel are showed.

Keywords: professional psychological reliability, law enforcement officers, psychological readiness, psychological adaptation.

УДК 159.923

Валентина Валеріївна МОСКОВЧЕНКО,

аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМА ВИВЧЕННЯ ДЕВІАНТНИХ ПІДЛІТКІВ У СУЧАСНІЙ ПСИХОЛОГІЇ

В даній роботі розглянута проблема вивчення психологічних особливостей осіб підліткового віку, які мають девіантну поведінку. Досліджено причини відхилення в поведінці підлітків, а також розглянуті особливості особистості підлітків з девіантною поведінкою.

Ключові слова: підліток, девіантна поведінка, девіант.

© Московченко В. В., 2016

203